

Yaşlı Bireyin Türkiye Serüveni: Türkiye’de Yaşlı Bireyler Arasında Kültürel Sermaye Dağılımı

The Adventure of Elderly in Turkey: Distribution of Cultural Capital among Elderly in Turkey

Özgür Arun*

Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü

Özet

Türkiye’de, bireylerin edindikleri kültürel sermaye, toplumsal pozisyonlarının belirlenmesi açısından önemlidir. Kültürel birikim, bir grup insanı diğerlerinden farklı bir toplumsal pozisyona çıkararak ayırıyorsa, bu durum sadece sosyal bir fark değil, aynı zamanda sosyal bir eşitsizlikte yaratıyor demektir. Bu eşitsizlik, kültürel sermaye dağılımının rastlantısal olmadığını yansıtmaktadır. Ayrıca bu durum, kültürel sermaye dağılımında düzenliliklerin sosyal yapının diğer boyutlarıyla bir uyum içinde olacağını iddia etmektedir. Kültürel sermayenin dağılımı bu çerçevede değerlendirildiğinde şu iki soru yanıtlanmalıdır: Ampirik olarak Türkiye’de farklılaşarak dağılan kültürel birikimden ve bu dağılımı gözlemleyebilecek istatistiksel düzenliliklerden söz edilebilir mi? Bu bağlamda, edinilen kültürel sermayenin kullanımı, gündelik yaşamı nasıl organize etmektedir?

Bu bildiri, 2004 yılına ait Avrupa Yaşam Kalitesi veri seti kullanılarak, nesillerin kültürel sermaye dağılımlarının yaşam şanslarını nasıl düzenlediği analiz edilecektir.

Anahtar Sözcükler: Kültürel sermaye, nesil, Bourdieu, Türkiye

Abstract

Cultural capital is significant in terms of determining one’s social position in Turkey. If cultural capital distinguishes a specific group of people in the sense of raising above others in society, it can be said that cultural capital does not only cause a social difference but also a social inequality. This kind of problem of inequality affirmed that distribution of cultural capital is not random, and its regularities are also in accordance with the other distorted dimensions of social structure. When the distribution of cultural capital is analyzed in this frame, these two questions should be answered: Is it possible to talk about differentiation in the distribution of cultural capital empirically, besides, what statistical regularities can be observed in differentiated cultural capital distribution in Turkey? In this respect, how the use of cultural capital organizes daily life in the process of social differentiation in old ages?

In this paper, the European Quality of Life Survey, 2004 data that was collected in 2004 will be analyzed to understand the how the distribution of cultural capital effects the life chances of generations in Turkey.

Keywords: Cultural capital, generations, Bourdieu, Turkey.

I. Giriş

Benim oyumla vergisini vermeyen dağdaki çobanın oyu neden eşit? [Memleket meselelerine] *O benim kadar duyarlı, benim kadar sorumluluk sahibi* [olarak] *yaklaşıyor mu acaba?*¹ Bir televizyon programında, sosyal bilimler doktorası olan, tanınmış edebiyatçı program ortağının da destek vermesiyle, aynı zamanda üniversite öğrencisi olan bir programcı bu sözleriyle eskimeyen bir tartışmayı yeniden başlattı. Programda, hükümetin, yeni anayasa teklifi maddelerinin insanlar tarafında anlaşılmadığını, anlaşılmayan maddelere insanların nasıl oy vereceğini vurgulama çabasıyla sarf edilen bu sözler, sadece seçkin bir tavrın açık ifadesi olarak değil ama aynı zamanda, biçimi ve içeriği itibarıyla sınıfsal *antagonismi* yansıması bakımından dikkate değerdir.

Yukarıda, iki programcıdan bahsederken vurgulanan sıfatları -birinin üniversite öğrencisi, diğerinin edebiyatçı ve doktora sahibi olması- kültürel pratiğin, sınıfsal pozisyonun kurucu boyutu olarak düşünülebileceğini gösterir niteliktedir. Beğeniler, bu örnekte görüldüğü gibi politik beğeniler de, kültürel pratiğin taşıyıcısı olarak bir toplumsal pozisyonu diğerinden ayırabilir; tavır, tutum ya da davranış olarak sergilenmesiyle birlikte bir diğeriyle arasındaki ayrımı oluşturacak sınırı çizebilir. Böylece yüksek kültüre sahip olanlar, ya da daha *ince zevk -highbrow culture-* sahipleri, kendilerini, onların beğenilerine karşı durarak, diğer toplumsal sınıflardan ayırabilirler. O halde, bu ayrımı oluşturan olası mekanizmaları ve kültürel pratiklerin doğasını anlamak için genel bir çerçeve oluşturmak mümkün olabilir mi? İzlediğimiz bu örnekte, meseleye dair yuvalanan ipuçları, tesadüfen gerçekleşmiş bir tekil vakaya mı işaret eder? Yoksa ampirik olarak, Türkiye’de farklılaşarak dağılan kültürel sermayeden ve bu dağılımı gözlemleyebilecek istatistiksel düzenliliklerden söz edilebilir mi?

Bu makalede, münhasır bir deneme olarak, Türkiye’de, nesiller arasında kültürel sermaye dağılımı incelenmeye çalışılacaktır. Bu yanıyla makale, iki önemli soruya yanıt aramayı deneyecektir: (1) Türkiye’de yaşlıların kültürel sermaye repertuarları hangi kendine has bileşenlerden oluşmaktadır? (2) Kültürel sermaye, gündelik yaşamın hangi alanlarında ayrıma yol açmaktadır? Bu sorulara yanıt vermek üzere, Avrupa Yaşam Kalitesi Araştırması’nın (2004 *European Quality of Life Survey*), 2004 yılında Türkiye’de, temsili olarak 996 kişiyle yüz yüze görüşme tekniği kullanılarak toplanan verileri kullanılacaktır. Analizler, ilkin, Türkiye’de yaşlı bireylerin sahip olduğu kültürel sermaye kompozisyonunu inceleyecek ve sonra onun kuşaklar arasında bir ayrıma neden olup olmadığı değerlendirmeye çalışacaktır.

¹ NTV kanalında her Perşembe günü yayınlanan “Haydi gel bizimle ol” isimli programda, programcının sözleri tam olarak şöyleydi: *Benim oyumla vergisini vermeyen dağdaki çobanın oyu neden eşit?* [Memleket meselelerine] *O benim kadar duyarlı, benim kadar sorumluluk sahibi* [olarak] *yaklaşıyor mu acaba?*

II. Toplumsal Pozisyonun İşaretleyicisi Olarak Kültürel Sermaye

Fransız sosyolog Pierre Bourdieu tarafından sıkça kullanılan ve böylece sosyoloji literatürüyle tanışan *kültürel sermaye* kavramı, sosyal eşitsizliğin, bir takım kurumlar aracılığıyla (örneğin okul gibi) nasıl yeniden üretildiğini izah etmek üzere kullanılmaktadır. Kültürel sermaye, yüksek kültüre ait malumatın ta kendisi olarak tanımlanabilir ve eğitim yoluyla elde edilen hünelerinin bir bütünüdür (Bourdieu, 1986). Eğitim, ancak ve sadece okulda gerçekleşmez, o aileden gelen kimi özelliklerin de aktarımını içerir. Her iki yanıyla birlikte, eğitsel geçmiş/zemin, kurumsal yapı olarak okul aracılığıyla yaygınlaştırılabilir ve yeniden üretilebilir. Egemen sınıfa tabi bireyler okula, aileden edindikleri bir takım sosyal ve kültürel işaretlerle yüklü olarak, onlara sahip olarak gelirken, çalışan sınıfların çocukları, okula, bu malumatı ve hüneri edinmek için gelirler. Okul, bu yanıyla, bitaraf ve etkisiz bir kurum değildir; bilhassa *egemen sınıfların* deneyimlerinin reflektörüdür. Çalışan sınıfa mensup bireyler, okulda, her ne kadar orta ve üst sınıflara ait sosyal ve kültürel hüneleri edinseler de, hiçbir zaman onların doğuştan vasfı olan bu hünere doğal bir aşinalık geliştiremezler (Lamont ve Lareau, 1988:155). Bu bakımdan, hem okul hem de ailedeki sosyalizasyon süreci neticesinde edinilen kültürel sermaye, sınıfsal pozisyonun işaretleyicisi olarak önemlidir. Kültürel tavır, tercih ve davranış, yani bir bütün olarak kültürel sermaye, kişinin beğenileri yoluyla toplumsal seçimi seferber edecek biçimde ortaya çıkar. Bu anlamda kültürel sermayenin taşıyıcısı olarak beğeniler/zevkler, sosyal ayırımın da işaretleyicisidirler.

Tam bu noktada, kültürel sermaye neden mühimsenmesi gereken bir kavramdır sorusuna kısaca yanıt vermek yerinde olacaktır. Zira, ekonomik sermayenin yanında toplumsal eşitsizlik yaratan bir unsur olarak kültürel sermaye, sosyal katmanlaşmanın hangi biçimlerde süregittiğini anlamak için sosyal bilimcilere kavrayış kazandırabilir. Dahası, özellikle yaşlılık çalışmalarında, kuşakların sahip olduğu kültürel sermaye repertuarı karşılaştırmalı olarak değerlendirildiğinde, kültürel aktarımın mekanizmaları anlaşılabilir. Toplumsal dönüşüm bireysel dönüşüm ve gelişimle başlayacağı düşünüldüğünde, bireylerin sahip olacağı daha hacimli kültürel sermaye, onların daha elverişli bir dünya yaratmalarına da olanak sağlayacaktır.

Bu gün Türkiye’de mühim tartışmalardan birisi, sayıca çoğunluğu oluşturan ve eğitsel altyapısı zayıf olan bireylerin kendi yöneticilerini *doğru* biçimde seçemediği yönündedir. Orta ve üst sınıfların sıklıkla dile getirdiği bu eleştirinin seçkin bir yanı olsa da, bu tutum, Türkiye’nin modernleşme sürecine yönelik bir hislenmenin de üstü örtük dile getirilmesi olarak okunabilir. Türkiye kuruluşundan bu yana modernleşme sürecinde bir takım ciddi adımlar atmıştır, yine de eksikleri bu gün tartışmaların el yakan tarafını oluşturmaktadır. Eğitim ve kültür politikaları konusunda cumhuriyet projesinin sıkıntılı günümüzde kendisini, bireylerin oy verme davranışından tutun da, politikacıların yönetim anlayışının sergilediği tartışmaların düzey ve biçimlerinden, hukuk ve insan hakları gibi kimi evrensel değerlere bakış açısının yansımaları olarak

yargılamalara kadar toplumsal yaşamın her alanında görünür kılmakta ve *eğitim şart* sözünü sürekli hatırlatmaktadır. Bunun altında diğerine tiksinti, ya da daha iyimser olarak, daha az hoşlanarak bakan sınıfsal bir ayrımın yuvalandığı da göz ardı edilemez bir gerçektir. Yüksek statü sahipleri, diğer kültürel formları “kaba” (Bourdieu, 1984) olarak değerlendirir ve böylece diğerinin beğenisine daha az hoşlanarak bakan sınıfsal bir ayrımı oluştururlar. Bu bakışı heyecanlı ve aşırı kaçan bir değerlendirme olarak telakki edenlere, sınıfsal konumu bakımından daha altta bulunanların, kendinden sonra gelecek kuşağa nasihat olarak sıklıkla dile getirdiği *oku da kendini kurtar* sözünü hatırlatmak isterim.

Bu bağlamda dile getirilen *okumak* eylemi *kendini kurtarmanın* bir ön şartıdır. Dolayısıyla, *okumak*, sonucunda elde edilecek ekonomik sermayenin düzeyine göre kıymetlenen bir şey olarak değerlendirilir. *Kendini kurtarma* bu anlamda kritiktir. Okuyarak bir meslek ya da iş edinilmesi ve edinilen mesleğin ya da işin ekonomik birikimi sağlaması durumunda *okumak* değer kazanır. Bu anlamda, Anadolu’da aileler çocuklarına sosyal, kültürel değerlerden çok ekonomik değerleri sunma eğilimindedirler. Bir başka deyişle, sosyal ya da kültürel sermayeden daha çok, ekonomik sermaye edinildiği ölçüde ve eğer kültürel sermaye geçerli akçe olarak değerlendirilebiliyorsa, kişi ve onun eyledikleri saygınlık kazanır. Zira, *parasız* sanatçılar ya da edebiyatçılar marjinal olarak değerlendirilir ve bunlar çocukları için ailelerin hayal ettiği meslekler değillerdir. Kendini kurtarma şartıyla ve kendini kurtaracak kadar okumak kıymetli olandır. İşte tam da bu nedenlerden dolayı kültürel sermaye toplumsal pozisyonun bir sinyali bir işaretleyicisidir ve onun dağılımının gösterdiği istatistiki düzenliliklerinin anlaşılması bu nedenle son derece önemlidir.

Bu makalede, kültürel sermaye kavramı yukarıda tartışıldığı üzere kullanılacaktır. Türkiye’de eğitim sistemiyle ve belirli bir takım toplumsal ve iktisadi koşulları içselleştirmek suretiyle ve yine belirli bir alan² içinde var olması muhtemel farklı meyiller (*system of dispositions*) -ya da çok bilindik adıyla habitus- yoluyla edinilen kültürel sermayenin dağılımının yapısı çözümlenmeye çalışılacaktır. Bu çözümlenmeye olanak sağlamak üzere, kültürel sermayenin muhtemel bileşenlerinin ne olabileceği ve nasıl ölçülebileceği üzerinde durmakta yarar vardır.

III. Yöntem

3.1. Teorik model

Bourdieu’ya göre kültürel sermaye, resmi eğitim düzeyi, kişinin kültürel etkinliklere katılımına olanak veren doğduğu ve yaşadığı yerleşim yerinin büyüklüğü

² Bu tartışmanın önemli bir yanıdır; habitus yani meyiller sistemi, başka alanlarda geçerli olsa da, sermaye alana özgüdür. Bireyin, kültürel sermayesi, o belirli alan var olduğu müddetçe mevcudiyetini sürdürebilir. Örneğin, herhangi bir ressam, ancak sanat alanı olduğu ve kendisi orada var olduğu müddetçe ressamdır ve onun kültürel sermayesi bu alanda geçerli akçe olarak değer kazanabilir. İşte bu bakımdan kültürel sermaye alana özgüdür ve politika gibi, ekonomi gibi, sanat gibi tüm alanların kendine has yapısal özellikleri vardır. Bu alan tartışmasının daha ayrıntılı bir biçimde devamı için bakınız (Bourdieu, 1984) ve daha kısa biçimde ele alınışı için bakınız (Kaya, 2007:400-401).

ve bireyin kültürel faaliyetlere katılım sıklığı gibi değişkenlerden bir indeks yaratmak suretiyle ölçülebilir (Bourdieu, 1974:327). Başka bir deyişle, resmi eğitim ve habitus, kültürel sermayenin iki önemli bileşeni olarak kavramsallaştırılabilir. Yukarıda tartışıldığı biçimde eğitsel zemin (hem kurumsal bir yapı olarak okulda ve ailede sağlanan eğitim) üstü örtük olarak, potansiyel düzeyde kültürel sermayenin kendisidir. Bourdieu'ya göre, sosyokültürel pratiklerin büyük çoğunluğu kişinin kültürel birikiminin atıl tarafı olarak teşkilatlanır (Bourdieu, 1986:243-46). Habitus ise, uygulayıcısına kendi sosyal dünyasının daha kompleks, donanımlı ve detaylı görme kuvveti sunacak biçimde kültürel üretim ve tüketim pratiğiyle ilişkilidir. Yani o sosyal saygının ve itibarın kaynağıdır (Böröcz ve Southworth, 1996:799-801). Dolayısıyla, temelde bu iki bileşenden oluşan kültürel sermayeye sahip olan kişi, çevresinde muhtemel kendini bekleyen değişimleri önceden sezip ve kendisi için en makbul sosyal hayatı daha kati, kusursuz biçimde elde edebilir. Bu nedenle, edinilen kültürel sermayenin hacmi, bireyi farklı bir toplumsal pozisyona çıkararak, diğerlerinden ayıracak biçimde iş görür. Buradan da anlaşılacağı üzere, bu makalede kültürel sermaye³, hem resmi eğitimle kazanılan hünereleri hem de prestij ve toplumsal saygının kaynağı olarak habitusları bir arada değerlendirerek ölçmeye çalışacaktır. Kültürel sermaye, hünere, değerler, alışkanlıklar, eğitsel geçmiş/zemin gibi değişkenlerin bir bütünü olarak anlam kazanmaktadır.

3.2. Veriseti ve sınırlılıklar

Yukarıda bahsedilen kavramsal çerçeve kapsamında, kültürel sermayenin (potansiyel ve gerçekleşmiş kültürel sermaye boyutlarıyla birlikte) repertuarları ölçülmeye çalışılacaktır. Türkiye'de kültürel sermaye dağılımını ölçmeye çalışan bu araştırmada, 2004 yılında Türkiye'de gerçekleştirilen *Avrupa Yaşam Kalitesi* araştırmasına ait veriler kullanılmıştır. *2004 Avrupa Yaşam Kalitesi Araştırması*'nın Türkiye ayağı, tabakalı örneklem tekniği kullanılarak ulusal nüfusu temsilen seçilen 165 örneklem noktasında, 14-28 Haziran 2003 tarihleri arasında, toplamda 996 kişiyle yüz yüze görüşülerek gerçekleştirilmiştir (Rose ve Özcan, 2007:2-3). Değerlendirmeler için kullanılan değişkenler ve değişkenlerin bir takım özellikleri ayrıca ekte sunulmaktadır.

³ Bourdieu, kültürel sermayeyi üç farklı biçimde ele almaktadır. Bunlar, içselleştirilmiş (*embodied*) kültürel sermaye, nesneleşmiş (*objectified*) kültürel sermaye ve kurumsallaşmış (*institutionalised*) kültürel sermaye biçimleridir. Çok kısa olarak, içselleştirilmiş kültürel sermaye, meşru kültürel tavırları, tercihleri ve davranışları içerir ve sosyalizasyon sürecinde içselleştirilir; ikincisi, nesneleşmiş kültürel sermaye, kitap, resim, bilgisayar gibi devredilebilir, aktarılabilir ürünleri içerir ama bunların kıymetinin bilinmesi için kültürel sermayenin içselleştirilmiş formuna ihtiyaç vardır. Son olarak, kurumsallaşmış kültürel sermaye, içselleştirilmiş kültürel sermayeyi belgeleyecek nitelikte örneğin okulla edinilen diploma ve sertifikaları içerir. Bu makalede kültürel sermaye, çoğunlukla ilk ve sonuncu biçimlere vurgu yapacak şekilde değerlendirilmektedir. Kültürel sermaye biçimlerinin iyi bir tartışması için bakınız (Bourdieu, 1986).

Genel olarak, kültürel sermayenin analitik olarak ölçümüyle ilgili olası bazı tehditler bulunmaktadır. Birincisi, ampirik ölçmenin sınırlılıkları da göz önüne alınarak, eldeki veriler aracılığıyla kültürel sermayeyi ölçmenin ne kadar mümkün olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Bu makalede kullanılan, 2004 yılında Avrupa çapında sürdürülen araştırma, temelde yaşam kalitesini ölçmek ve ülkeler arasındaki karşılaştırmaları yapmak üzere tasarlanmıştır. Bu çalışmanın verileri doğrudan kültürel sermayeyi ölçmek üzere düşünülmemiştir. Yine de, burada, resmi eğitim ve yaşam tarzı boyutlarıyla oluşturulan kültürel sermayeye, bu anlamda bir ölçme denemesi olarak bakmak ve yaşlılar arasında kültürel sermaye dağılımını incelerken bu kısıtlılığın farkında olmak yerinde olacaktır.

Literatürde kültürel sermayeyi ölçmeyi deneyen çalışmaların bu makale çerçevesinde incelenenlerinin tamamında, kültürel sermaye ölçülmeye çalışılmıştır. Yine de onu ölçtüğü varsayılan değişkenlerin istatistiksel olarak anlamlı biçimde bir araya gelip bir yapı oluşturup oluşturmayacağı, bir araya gelmeleri mümkünse değişkenlerin nasıl bir yapı oluşturduğu ve muhtemel oluşan bu yapının kültürel sermaye meselesinin ne kadarını açıklayabildiğinin sorgulanmadığı görülmüştür. Oysa, kavramsal modelin istatistiksel olarak çalışıp çalışmadığının ve alana özgü olarak belirlenen kültürel sermayenin analitik olarak gözlenmesinin tesadüfi olmadığının incelenmesi önem taşımaktadır. Elbette ampirik ölçüm sınırlılıklar içerir, ancak bu sınırlılıkları ve onların mahiyetini, ölçme yapmadan kavramak olanaksızdır. Dahası, ölçme yapmaksızın, teorik yapıyı tehdit eden unsurları anlamak ve bu çerçevede kavrayış stratejiler geliştirmek mümkün de olmayacaktır. Kant’ın üstüne basarak söylediğini hatırlayalım; teoriden yoksun ampirik çalışma kördür ve ampirik çalışmadan yoksun teori topaldır -“ *Gedanken ohne Inhalt sind leer, Anschauungen ohne Begriffe sind blind*” (Kant, 1781, A51 / B75).

İkinci tehdit ise, yukarıda tartışılan bir meseleye, alan kavramsallaştırmasına dayanmaktadır. Analitik olarak söylemek gerekirse, Bourdieu alanın yapısını *nesnel ilişkilerin ağı ya da konfigürasyonu* (Bourdieu ve Wacquant, 1992:97) olarak tanımlar. Kültürel sermaye, ya da daha genel olarak sermaye, alana özgüdür. Bu nedenle, alan tanımlanmadan yapılacak değerlendirmeler ancak tesadüfi olarak anlam kazanabilir. Oysa sistematik olarak kültürel sermayenin istatistiksel dağılımını sergilemek, var olan alanın tarifıyla mümkündür. Sadece bu durumda bireyin kültürel sermayesi, belirli bir alan içinde toplumsal pozisyon için verilen mücadelenin kaynağı olabilir. Bu çalışmanın başlarken dile getirdiği ikinci sorusu alanı tarif etmeye yönelik bir girişim olarak görülmelidir.

3.3. Kültürel Sermayenin Repertuarları

Tablo 1’de, bu makalede değerlendirilecek kavramsal model, kültürel sermayeyi oluşturan değişkenler ve faktör analizi sonucu boyutlara göre elde edilen yük değerleri

gösterilmektedir⁴. Burada, kültürel sermaye, kavramsal model yoluyla iki boyutta değerlendirilmektedir. Değişkenlerin tamamı faktör analizine tabi tutulmuş, kavramsal modelde önerildiği üzere, beş değişkenin potansiyel kültürel sermaye boyutunda ve diğer üç değişken ise habitus boyutunda yer aldığı gözlenmiştir.

Tablo 1: Kavramsal model ve kültürel sermayeyi oluşturan değişkenler

Potansiyel Kültürel Sermaye (formel eğitsel zemin)	Faktör Yük Değerleri	Eğitsel zemin	Yaşam tarzı	Gerçekleşmiş Kültürel Sermaye (habitus)	Faktör Yük Değerleri
Eğitim düzeyi	0,808				Politik faaliyetlere katılım
Yabancı dil bilme düzeyi	0,733	Gönüllü işlere katılım	0,790		
Yaşam imkanları	0,724	Sosyal bağ kurma düzeyi	0,443		
Eğitime/kursa katılım	0,511				
Yaşanılan yer	0,471				

Potansiyel Kültürel Sermaye (formel eğitsel zemin) boyutunun açıkladığı varyans = %28,106

Gerçekleşmiş Kültürel Sermaye (habitus) boyutunun açıkladığı varyans %19,453

Toplam açıklanan varyans (*Total Variance Explained*) = %47,558

Tabloda yer alan, 0 ve 1 arasında değişen faktör yük değerleri, değişkenlerin yer aldığı boyuttaki ağırlığını gösterir niteliktedir. Faktör yük değerleri itibariyle bakıldığında, eğitim düzeyi, yabancı dil bilme düzeyi, yaşam imkanları, son bir yıl içerisinde herhangi bir eğitime ya da kursa katılım durumu ve bireyin yaşadığı yer, kültürel sermayenin bir boyutunu; toplumsal katılımın biçimi ve düzeyi ise diğer bir boyutunu oluşturmaktadır. Analiz sonucu ortaya çıkan iki boyuttan biri, kavramsal modelde öngörüldüğü üzere, bireyin eğitsel zeminini, diğer ise habitusunu ölçmektedir. Her bir boyutun tek başına ve toplamda açıkladıkları varyans ayrıca tabloda gösterilmektedir.

Kültürel sermayenin repertuarları yukarıdaki tabloda da gösterildiği üzere potansiyel kültürel sermaye olarak resmi eğitim, eğitim düzeyi, son yıl içinde herhangi bir eğitim ya da kursa katılım durumu ve yabancı dil bilme düzeylerini kapsamaktadır.

⁴ Faktör analizi, temel olarak değişkenlerin, teorik düzeyde oluşturulan boyutların hangisinde yer aldığını, istatistiksel olarak yer aldığı boyut içerisindeki ağırlığını ve değişkenlerin temsil ettiği boyutların incelenen meselenin ne kadarını açıklayabildiğini değerlendiren bir analizdir. Başka bir deyişle, faktör analizi, değişkenlerin oluşturduğu yapıyı tespit etmek ve değişkenleri bu anlamda sınıflamak üzere kullanılan bir tekniktir.

Bu boyuttaki yaşanan yer (kır ya da kent olarak) Türkiye’de doğrudan eğitim imkanını belirlediği için potansiyel kültürel sermayenin bir bileşeni olarak ortaya çıkmaktadır. Türkiye’de kırsal alandaki eğitim kurumlarının ve eğitim kadrolarının örgütlenmesi, cumhuriyet projesinin önemli sıkıntılarında birisidir ve bu nedenle yaşanan yerin hususiyetleri doğrudan eğitime olanağı üzerinde etkili olabilmektedir.

Bununla birlikte, yaşam tarzına karşılık gelen habitus, sosyal katılım biçimi (gönüllü işlere/politik faaliyetlere katılım) ve sosyal katılım düzeyinden oluşmaktadır. Bu alandaki yaşam imkanı boyutu, yılda en az bir defa tatil yapma, eskiyen mobilyaları ya da ev eşyalarını ya da kıyafetleri değiştirme, her iki güne bir istenildiği durumda et ya da balık yiyebilme ve ayda en az bir defa aile ya da arkadaşları yemeğe çıkarabilme imkanlarını sorgulamaktadır. Ne var ki, Türkiye’de bu tip imkanlara sahip olursa dahi, bunları kullanma düzeyinin, eğitimle doğrudan ilişkili olması nedeniyle⁵, yaşam imkanları değişkeni potansiyel kültürel sermaye boyutunda temsil edilmektedir. Böylece, kültürel faaliyetlere katılıma imkan verecek bir yerde yaşama, yaşam imkanlarının kolaylıkla karşılayabilme, sosyal katılım ve eğitimin yüksek düzeyde olması, kültürel sermayenin repertuarları olarak iki boyutta anlam kazanmaktadır.

IV. Türkiye’de Yaşlı Bireyler Arasında Kültürel Sermaye Dağılımı

Kültürel sermaye, gündelik yaşamın hangi alanlarında ayrıma yol açmaktadır? Daha belirgin olarak, ekonomi alanında, toplumsal eşitsizliğin kendine has biçimlerinden birisi olarak gelir ve gelire bağlı değişkenler üzerinde kültürel sermayenin etkisi söz konusu olabilir mi? Kültürel sermayenin ölçümüne ve bu ölçümü sınırlayan her iki tehdidi de akılda muhafaza ederek, Türkiye’de yaşlılar arasındaki kültürel sermayenin dağılımına bakmak bu anlamda yeterli olacaktır.

Tablo 1’de gösterilen faktör analizi sonucunda elde edilen potansiyel ve gerçekleşmiş kültürel sermaye boyutları faktör skorlarından oluşmaktadır. Her iki boyuta ait faktör skorları faktör analizi neticesinde kaydedilmiştir. Faktör skorlar 0 ile 10 arasında eşit parçalara ayrılmıştır. İki değişkene ait bu faktör skorlarının ortalaması alınarak tek bir değişken oluşturulmuş ve bu değişken kültürel sermaye düzeyi olarak adlandırılmıştır. Her bir birey için kültürel sermaye düzeyi değişkeni böylece elde edilmiştir. Skorları 0 ile 10 puan arasında dağılan kültürel sermaye değişkeni içinde “0” puan en düşük ve “10” puan en yüksek kültürel sermaye düzeyine karşılık gelmektedir. Daha sonra oluşturulan bu skorlar dört eşit parçaya bölünerek kategorik düzeyde *çok düşük*, *düşük*, *vasat* ve *yüksek* olacak biçimde yeniden kodlanmıştır. Aşağıdaki tabloda, yaşlı profiline göre kültürel sermaye düzeyinin dağılımı sergilenmektedir.

Tablo 2: Yaşlı bireyler arasında kültürel sermaye dağılımı (%)

⁵ Yaşam imkanları ve eğitim düzeyi arasındaki ilişki pozitif yönde, güçlü ve istatistiksel olarak anlamlıdır ($r = 0,525$, $p < 0,05$).

Yaşlılar	Kültürel Sermaye Düzeyi				Toplam
	Çok düşük	Düşük	Vasat	Yüksek	
30 yıl sonraki yaşlılar (-49)	17,7	33,9	31,4	17,0	100,0
15 yıl sonraki yaşlılar (50-64)	20,5	47,0	28,3	4,2	100,0
Günümüz yaşlıları (65+)	33,8	46,5	18,3	1,4	100,0
Toplam	19,3	37,0	29,9	13,8	100,0

Ki-kare = 45,641

sd = 6

p < 0,05

Araştırmaya katılan bireyler yaş durumlarına göre üç gruba ayrılmışlardır. En düşük yaştan 49 yaşına kadar olan katılımcılar, ilk grupta yer almıştır ve Türkiye'nin 30 yıl sonraki yaşlılarını temsil etmektedirler. İkinci gruptaki katılımcılar, 50 ve 64 yaş grubunda yer almakta ve Türkiye'nin 15 yıl sonraki yaşlı bireylerinden oluşmaktadır. Son grupta yer alan katılımcılar ise bu günün yaşlılarını temsil etmekte ve 65 yaş ve üstü bireylerden oluşmaktadır. Sınıflama sonucu ortaya çıkan üç farklı yaşlı profiline kültürel sermaye dağılımı Tablo 2'de sunulmaktadır. Buna göre, yaşlı profiliyle, kültürel sermaye düzeyi birbiriyle bağlantılı bir eğilim sergilemekte; yaş arttıkça kültürel sermaye düzeyi düşmektedir (Gamma = -0,321, p<0,05).

Türkiye'de, günümüz yaşlılarının büyük bir çoğunluğunun (%80,3), kültürel sermayesi düşük ve çok düşük düzeydedir. Bu oran 15 yıl sonraki yaşlı bireylerde %67,5'e ve 30 yıl sonraki yaşlılarda ise %51,6'ya düşmektedir. Öte yandan, orta ve yüksek düzeyde kültürel sermayeye sahip olan bireylere bakıldığında, 30 yıl sonraki yaşlı grubu oluşturacak katılımcıların neredeyse yarıya yakınının (%48,4) kültürel sermayesinin ortanın üzerinde olduğu gözlenmektedir. Ancak, 15 yıl sonraki yaşlıların sadece üçte biri ve bu günün yaşlılarının ise sadece beşte biri bu düzeyde bir kültürel sermayeye sahiptir.

Kuşaklar arasında, sahip olunan kültürel sermayenin farklı düzeylerde olmasının birçok sosyal ve ekonomik nedeni olabilir. Ne var ki, bu tartışmanın amacı, bu nedenleri ortaya koymaktan öte, biriktirilen kültürel sermayenin kullanımının, yaşlılıkta gündelik yaşamı nasıl organize ettiğini anlamaya çalışmakla sınırlanmıştır. Dolayısıyla, burada tartışmaya yol açan sorun, bireyler ya da toplumsal pozisyonlar arasındaki sermayenin dağılımının, başarıya giden yoldaki şansları ne düzeyde etkilediğidir. Daha belirgin olarak, toplumsal yaşamın hangi alanlarında, ayrımı yaratan bir unsur olarak kültürel sermaye anlam kazanmaktadır sorusu, burada bundan sonra yapılacak tartışmaların yanıt vermeye çalışacağı bir sorudur.

V. Türkiye'de Kültürel Eşitsizliğin Sonuçları

Kültürel sermayenin, gündelik hayatta başarıya giden yolu nasıl organize ettiği ve bu doğrultudaki muhtemel etkileri, halihazırda literatürün yabancı olduğu bir iddia

değildir. Örneğin, üst sınıfların, huyları/alışkanlıkları ve okul sisteminin kabul ve başarı kriterleri arasında bir benzeşme, bir ilişki olduğu ve bu ilişkinin üst sınıflara mensup bireylerin görece daha yüksek başarılarını açıklayabildiği dile getirilmektedir (Bourdieu & Passeron 1964:37, aktaran Bennet et al., 1999). Bu makalenin tartışmaya gayret ettiği ikinci soru, kültürel sermayenin dağılımının rastlantısal olmadığını ve onun düzenliliklerinin insan eylemleri ve sosyal yapının diğer boyutlarıyla ilişki içinde olacağını sorgular niteliktedir. Yukarıda, Tablo 2’de gösterildiği üzere, kültürel sermaye, Türkiye’de bireyler arasında, doğrusu nesiller arasında, farklılaşarak dağılmaktadır. Eğer kültür, insanları ya da bir grup insanı, diğerlerinden başka bir yere taşıyarak ayırıyorsa, sadece sosyal bir fark değil aynı zamanda sosyal bir eşitsizlik de yaratıyor demektir. Dolayısıyla, kültürel sermayenin, sınıf egemenliğini sürdürmeye yardımcı olan ve bireysel yaşam şanslarını biçimlendiren sınıfsal bir sinyal olduğunu söylemek mümkün olabilir mi? Bunun, Türkiye’de, hangi alanlarda ayrıma yol açtığı ve kültürel eşitsizliğin sonuçları aşağıda ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

Tablo 3: Yaşlıların mesleki sınıflarına göre kültürel sermaye dağılımı (Ki-kare testi sonuçları, %)

Mesleki Sınıflar	30 yıl sonraki yaşlılar (-49)*						15 yıl sonraki yaşlılar (50-64)**						Günümüz yaşlıları (65+)**					
	Kültürel sermaye (%)						Kültürel sermaye (%)						Kültürel sermaye (%)					
	ÇD	D	V	Y	Y		ÇD	D	V	Y	Y		ÇD	D	V	Y		
Yöneticiler (<i>professionals, managerial</i>)	0	13,8	48,3	37,9			0	27,3	63,6	9,1		0	28,6	57,1	14,3			
İhmi meslek sahipleri	7,9	31,0	38,9	22,2			14,8	55,6	25,9	3,7		30,0	50,0	20,0	0			
Kendi hesabına çalışanlar	11,1	34,9	39,7	14,3			0	37,5	50,0	12,5		0	33,3	66,7	0			
Vasıflı çalışanlar	19,1	43,5	27,8	9,6			25,0	54,2	20,8	0		0	83,3	16,7	0			
Çiftçiler	15,0	55,0	25,0	5,0			16,7	66,7	16,7	0		22,2	66,7	11,1	0			
Vasıfsız çalışanlar	35,2	37,0	22,2	5,6			69,2	23,1	7,7	0		66,7	33,3	0	0			
Toplam	14,0	34,4	34,6	17,0			20,6	45,4	29,9	4,1		18,4	52,6	26,3	2,6			

ÇD: Çok düşük, D: Düşük, V: Vasat, Y: Yüksek

*Ki-kare= 79,837; sd=1; p<0,001 ** Ki-kare = 40,054; sd=15; p<0,001 *** Ki-kare = 20,912; sd=15; p<0,1

Tablo 4: Yaşlıların mesleki sınıflarına göre kültürel sermaye dağılımı (ANOVA testi sonuçları, ortalama)

Mesleki Sınıflar	30 yıl sonraki yaşlılar (-49)*	15 yıl sonraki yaşlılar (50-64)**	Günümüz yaşlıları (65+)**
Yöneticiler (<i>professionals, managerial</i>)	7,01	6,20	6,13
İhmi meslek sahipleri	5,90	4,52	4,01
Kendi hesabına çalışanlar	5,50	5,93	5,49
Vasıflı çalışanlar	4,76	4,27	3,91
Çiftçiler	4,56	4,53	3,77
Vasıfsız çalışanlar	3,87	2,97	2,01

*F = 18,464; p<0,01 ** F = 6,516; p<0,01 *** F = 3,835; p<0,01

Tablo 3 ve Tablo 4, mesleki sınıflara göre sahip olunan kültürel sermaye düzeyini nesiller boyunca göstermektedir. Burada kritik bir hususu dile getirmek zorunludur; nesiller arası karşılaştırmalarda, modernleşmenin, kaynaklara ve kıymetlere ulaşmada sağladığı yenilikler kimi zaman ve kimi dönemde bir kolaylık ve kimi zaman ve dönemde ise güçlükler içerebilir. Bu anlamda, nesiller arası karşılaştırmayı yaparken, bir nesle özgü durumu onların yaşadığı zamana bağlı olarak ve kendi bağlamı içinde değerlendirmek, dikkat edilmesi gereken bir husustur. Salt eğitim değişkenine bağlı kalınarak yapılacak nesiller arası karşılaştırmalarda, elbette Türkiye'deki modernleşme sürecinin etkisi daha fazla görülebilir. Türkiye'de 20 yıl önceki okuryazarlık oranıyla, günümüz arasındaki farklılıklar, eğitim kurumlarının ve kadrolarının bu gün ülke çapında geçmişe nazaran daha yaygın düzeyde örgütlenmiş olması, modernleşme sürecinin etkilerinden biridir. Ancak, kültürel sermayenin gerek doğası gerekse bu tartışma çerçevesinde oluşturulan repertuarları, nesiller arası karşılaştırmalara olanak verecek biçimde ve bağlamdan bağımsız olarak düzenlenmeye çalışılmıştır.

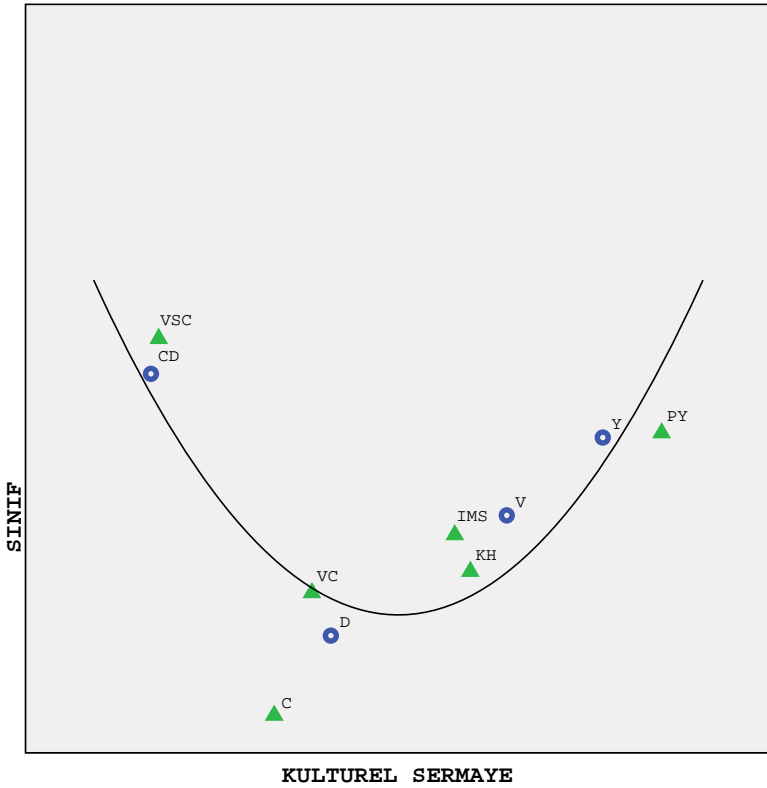
Tüm bu kritik hususları da göz önüne alarak, yukarıda sunulan analizler sonucunda, sahip olunan kültürel sermayenin, Türkiye'de sınıfsal pozisyonun işaretleyicisi olarak işlev gördüğünü söylemek yanlış olmayacaktır. Sosyo-profesyonel meslek grupları (ilmi meslek sahipleri ve yöneticiler) her kuşakta kendi içinde en fazla kültürel sermayeye sahip olan sınıfı oluştururlar. Bu günün yaşlılarına bakıldığında kültürel sermayesi yüksek düzeyde olan tek mesleki sınıfı yöneticilerin (*professional, managerial*) oluşturduğu dikkat çekicidir (bakınız Tablo 3).

Benzer bir durum, 30 yıl sonraki yaşlıları oluşturan nesle bakıldığında da görülebilir. Bu nesil içinde, sınıfsal pozisyon itibarıyla yukarı doğru hareketlilik arttıkça, kültürel sermaye düzeyinin de arttığını gösteren bir eğilimden söz edilebilir. Vasıfsız çalışanların sadece %5,6'sı yüksek düzeyde kültürel sermayeye sahipken, sınıfsal pozisyon itibarıyla yukarı doğru hareket ettikçe, bu oran yükselmekte ve profesyonel meslek sahipleri ve yöneticilere ulaşıldığında, bu grubun %37,9'unun yüksek düzeyde kültürel sermayeye sahip olduğu görülmektedir (bakınız Tablo 3).

Kültürel sermayenin mesleki sınıflara göre oransal dağılımındaki eşitsizliği, sahip olunan sermayenin hacmine baktığımızda da görebiliriz (bakınız Tablo 4). 30 yıl sonraki yaşlıları oluşturan grupta, yönetici sınıfın kültürel sermayesi diğer kuşaklarda yer alan aynı sınıfsal pozisyona nazaran en yüksek düzeydedir (0-10 puan arasındaki bir skalada 7,01 puan değerinde). İstatistiki düzeyde gözlemlenen farklılıklarda, kuşaklar arasındaki eşitsiz dağılım, elbette modernleşme sürecinin ve o neslin yaşadığı zamanın etkisini taşıyor olacaktır. Ne var ki, tüm nesillerde mesleki sınıflar arasındaki kültürel sermayenin, benzer eğilimi gösterir nitelikte, en fazla sosyo-profesyonel meslek gruplarında ve en az vasıfsız çalışanlar arasında olacak biçimde eşitsiz olarak dağılması, toplumsal yaşamdaki kültürel eşitsizliğin korunarak diğer nesle aktarıldığının en önemli göstergesidir. Bu bakımdan, sınıfsal pozisyonun, nesiller

boyunca, kültürel alan içinde, eşitsizliği sürdürerek aktarılmasını sağlayan genel parametrelerini belirlemesi manidardır (bakınız Grafik 1).

Aşağıdaki grafikte, uygunluk (*correspondence*) analizi sonucunda elde edilmiş, dikey ekseninde mesleki sınıfsal pozisyonun ve yatay ekseninde kültürel sermaye düzeyinin oluşturduğu iki boyutlu bir alanın yapısı sergilenmektedir. Yatay ekseninde sağa doğru ilerledikçe kültürel sermaye düzeyi yükselmekte ve sola doğru ilerledikçe kültürel sermaye düzeyi düşmektedir. Bu alan içindeki eğik çizgi, mesleki sınıfları ve sahip olunan kültürel sermaye düzeyinin oluşturduğu ortak yörüngeyi/rotayı göstermektedir. Bu yörüngeyi sağ tarafında en üstte hem kültürel sermaye düzeyi yüksek olan (yüksek kültürel sermaye düzeyine karşılık olarak Y harfinin temsil ettiği nokta) hem de mesleki sınıfsal pozisyon bakımından daha yukarıda yer alan bireyler (profesyonel yöneticilere karşılık olarak PY harflerinin temsil ettiği nokta) bulunmaktadır. Tüm nesiller boyunca, yörünge üzerinde sola doğru hareket ettikçe kültürel sermaye düzeyi düşmekte ama aynı zamanda mesleki sınıfsal pozisyon, yöneten sınıftan yönetilen sınıfa doğru bir yol izlemektedir.

▲ : Mesleki Sınıf; PY: Yöneticiler, IMS: İlmi meslek sahipleri, KH: Kendi hesabına, VC: Vasıflı çalışanlar, C: Çiftçiler; VSC: Vasıfsız çalışanlar

● : Kültürel Sermaye; Y: Yüksek, V: Vasat, D: Düşük, CD: Çok düşük

Grafik 1: Mesleki Sınıflar ve Kültürel Sermaye (Correspondence Analysis)

Toplumsal yaşam içinde, nesiller arasında, sadece kültürel sermaye aktarımı değil ama buna bağlı olarak aynı zamanda sınıfsal pozisyonun da aktarımı söz konusudur. Sınıfsal yapı bir bütün olarak çatışması ve karşıtlığıyla aktarılmaktadır. Ancak, buna ek olarak bir başka gözden kaçırılmaması gereken husus, nesiller arası kültürel çatışma nedeniyle, beğeni ve pratiklerdeki kırılmaların da bu çatışmadan/karşıtlıktan nasibini alıyor olmasıdır. Tam bu nedenle, biyolojik olmanın yanında, aslında nesillerin sosyal olarak üretildiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Bu tartışmayı biraz daha açmak gerekirse; nesiller arası karşıtlık, *farklı zamanlarda biçimlenen amaçsal sistemlerin* [amaçlar, beklentiler ve beğeniler] arasındaki çatışmadır (Bourdieu, 1993:95-9). Bu amaçlar, beklentiler ve beğeniler, farklı eğitim sistemleri ve bunların farklı düzeyleri tarafından biçimlendirilir. Yani, kuşak çatışmalarının alanı, eğitim kurumları ve farklı sosyalizasyon pratiklerindeki çatışmalar tarafından biçimlendirilir. Bourdieu, kültürel uzamdaki değişimlerin oranında, kıt kültürel kaynaklar için nesillerin çatışmasının yoğunluğunun etkisi olduğunu tartışır (Turner ve Edmunds, 2002). Bu etkinin bir kısmı, örneğin mesleklere ulaşmak için edinilmesi gereken kültürel sermayenin boyutlarını gösterecek biçimde, yukarıda sergilenmektedir (bakınız Grafik 1). Yine de, tek başına kültürel sermaye değil ama aynı zamanda sahip olunan ekonomik sermayenin oranının da bu etkiyi belirlemede payı olduğu söylenebilir. Bu anlamda, yönetici sınıflar sahip oldukları kültürel ve ekonomik sermayenin oranına göre, kültürel alan içinde imtiyazın sahibi olarak alanın sınırlarını çizer ve oradaki meşru tavır, tutum ya da davranış kalıplarını belirlerler. Bu yönetici sınıflar, en fazla sermayeye (çıkarlarına göre kimi zaman daha fazla kültürel kimi zaman da daha fazla ekonomik sermayeye⁶) sahip grup olarak, içinde buldukları ve eyledikleri dünyayı etkileme, değiştirme, dönüştürme tasarrufunu ellerinde tutarlar. Bu okuma, aşağıda sergilenen, nesiller arasında, mesleki gruplara göre sahip olunan kültürel ve ekonomik sermayenin dağılımına bakılarak sürdürülebilir.

⁶ Bu çıkarlarına göre meselesini biraz açmak gerekir; alanın içindeki oyunun kurallarını belirleme tasarrufunu elinde bulunduran (bilhassa) yönetici sınıfların sahip oldukları (ya da edinmeye uğraştıkları) sermaye türü, onların alan içinde çıkarları doğrultusunda iş görmelerini ve pozisyon almalarını sağlayacak biçimde dağılım gösterir. Bu anlamda, (ilgiye ve çıkara bağlı olarak) bir profesörün, örneğin, kültüre verdiği değer ve yüklediği anlam bir işadınıninkinden farklı olabilecektir. Bu tartışmanın devamı ve bir versiyonu için bakınız (Lamont ve Lareau, 1988:157-8).

Tablo 5: Mesleki sınıflara göre sermaye dağılımı (ortalama)

Mesleki Sınıflar	Üçüncü nesil (-49)*		İkinci nesil (50-64)**		Birinci nesil (65+)**	
	KS	ES	KS	ES	KS	ES
Yöneticiler	7,01	797	6,20	591	6,13	544
İlmi meslek sahipleri	5,90	519	4,52	385	4,01	437
Kendi hesabına çalışanlar	5,50	620	5,93	563	5,49	388
Vasıflı çalışanlar	4,76	340	4,27	285	3,91	299
Çiftçiler	4,56	186	4,53	284	3,77	171
Vasıfsız çalışanlar	3,87	222	2,97	407	2,01	163

*F = 20,656; p<0,01 ** F = 3,458; p<0,01 *** F = 1,609; p>0,05⁷

KS: Kültürel sermaye; ES: Ekonomik sermaye. Ekonomik sermaye, Euro cinsinden aylık gelir olarak gösterilmektedir.

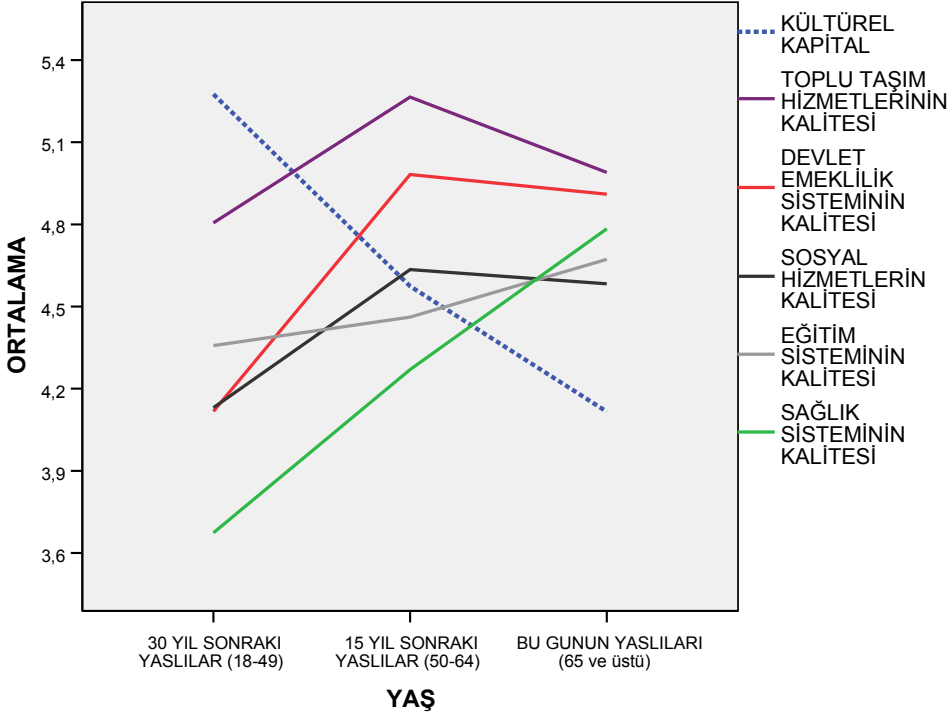
Sahip olunan ekonomik sermaye miktarları, mesleki sınıflara göre, kültürel sermayenin dağılımına benzer bir eğilim sergilemektedir; sınıfsal konumdaki yukarı doğru hareketlilik arttıkça bireyin sahip olduğu hem kültürel hem de ekonomik sermaye artmaktadır. Yine de, kuşaklara göre, bazı mesleki sınıfların sahip oldukları kültürel ve ekonomik sermayenin dağılım oranının farklılık gösterdiği görülmektedir.

Günümüz yaşlılarında, mesleki sınıf hiyerarşisinden farklı olarak, kendi hesabına çalışanlar, ilmi meslek sahiplerinden daha fazla kültürel sermayeye sahipken, ilmi meslek sahiplerinin ekonomik sermayesi (437 Euro), kendi hesabına çalışanların sahip olduğundan (388 Euro) daha fazladır. 15 yıl sonraki yaşlıları oluşturan kuşakta ise, yine kendi hesabına çalışanlar, ilmi meslek sahiplerinden daha fazla kültürel sermayeye sahipken, bu defa kendi hesabına çalışanların sahip olduğu ekonomik sermaye daha fazladır. Bu kuşakta benzer bir durum, mesleki sınıflar açısından en altta yer alan vasıfsız işçilerle, çiftçiler arasında da görülmektedir. Ayrıca, 30 yıl sonraki yaşlıları oluşturan kuşakta yer alan farklılıklar da Tablo 5'te vurgulanmaktadır ve oradan izlenebilir. Dolayısıyla, ekonomik ve kültürel sermayenin birbirine nazaran oransal dağılımı bir takım farklılıklar içermektedir.

Sermayenin türü, miktarı ve oransal dağılımı, böylece, bireylerin eyledikleri alanda, ilgileri ve çıkarları doğrultusunda ve onların o belirli alan içerisinde pozisyon almalarını sağlayacak biçimde dağılım gösterir. Kimi zaman, kültürel sermaye ekonomik sermayeyi, kimi zaman da ekonomik sermaye kültürel sermayenin yapısını ve oranını, elde edilme miktarını belirler. Alan içinde baskın olan sermaye türü, alan içinde alınan (ya da elde etmek için yarışılan) pozisyonun

⁷ 2004 yılı verilerine göre günümüz yaşlılarını oluşturan birinci nesilde çalışan sayısı yeterli olmadığından ve çalışmayanlar mesleki sınıflarını belirtmediklerinden dolayı, bu nesil içinde ekonomik sermaye bakımından gruplar arasında fark bulunamamıştır.

mahiyetini belirler ve bireyler amaçları doğrultusunda sermaye elde etmek üzere sermayenin türünü belirleyen kaynaklar üzerinden yarışır. Alana özgü yapılacak değerlendirmeler bu bakımdan önem taşımaktadır ve kültürel sermaye aşağıda gösterildiği üzere, ekonomik sermayenin etkili olduğu bir alanda beklenildiği gibi, belirleyici karakterini sergileyemeyebilir. Aşağıdaki grafikte, Türkiye’de, nesiller arasında eşitsiz dağılan kültürel sermayenin muhtemel neden olduğu ayrımı kimi alanlarda izlemek mümkündür.

Grafik 2: Kültürel sermaye düzeyi ve kamu hizmetlerinin kalitesinin değerlendirilmesi⁸

Kuşaklara arasında eşitsiz dağılan kültürel sermaye, Türkiye’de kendilerine sunulan kamu hizmetlerinin kalitesine ilişkin algılarını ve değerlendirmelerini

⁸ Araştırmaya katılan bireylerden, yaşadıkları ülkede sunulan bazı kamu hizmetlerinin kalitesini, 1 ile 10 arasındaki bir skalada değerlendirmeleri istenmiştir. Grafikte dikey konumdaki Y eksen, değerlendirilen kamu hizmetlerinin verilen skaladaki ortalama puanını ve yatay konumdaki X eksen nesilleri göstermektedir. Grafikte yer alan kesik çizgi kültürel sermaye düzeylerini ve diğer çizgiler sağ tarafta yer alan etiketlerin sırasına uygun olarak yukarıdan aşağıya doğru kamu hizmetlerinin kalitesini göstermektedir.

etkilemektedir⁹. Nesiller arasında kültürel sermaye düzeyi düştükçe kamu hizmetlerinin kalitesine ilişkin olumlu algıların düzeyi de yükselmektedir. Başka bir deyişle, nesiller arasında, kültürel eşitsizlik ne kadar yaygın düzeyde olursa, sunulan yetersiz düzeydeki kamu hizmetlerine ilişkin bireylerin olumlu tavırları da o denli yüksek olmaktadır.

Kendisine sunulan hizmetlerin kalitesini farklı biçimlerde değerlendiren nesiller için, bu durum, çatışmanın sadece bir boyutunu oluşturmaktadır. Nesiller arasında, kültürel sermaye düzeyine göre ortaya çıkması muhtemel çatışma, kendini toplumsal yaşamın ekonomi, eğitim, sağlık ya da politika gibi herhangi bir alanında gösterebilir, etkisi kendini gösterdiği alanın yapısına göre şiddetlenebilir. Kültürel sermayenin ve onun belirlediği kültürel malumatın (ya da vakıflığın) düzeyi, çatışmanın şiddetini ve dahi türünü de belirler niteliktedir.

Girişte verilen örneğe atfen, bu tip çatışmaların etkisi, politik alanın mahiyeti bakımında, orada kendisini (sembolik olarak da) daha şiddetli gösterebilir. Baskın sınıfların (kültürel sermayenin taşıyıcısı olarak örneğin politik) beğenileri, tahakkümü oluşturur. Ancak, beğeni her zaman görünür bir tercihle ilişkilenecek zorunda değildir: aynı ürün/nesne/ mesaj farklı nedenlerle farklı beğeni kültürleri tarafından takdir edilebilir. Böylece, beğeni bir bakış açısı, insanların zihinlerindeki (ve bedenlerindeki) ölçüt ve tercihlerin bir sistemi olarak anlaşılabilir. Bu anlamda, politik alanda, *benim oyum nasıl diğerinkiyle eşit olabilir* söylemi, beğenin tahakkümüdür ve diğerinin politik beğenisine ilişkin hoşnutsuzluğu ifade eder niteliktedir.

Sonuç olarak, temelde eğitsel zemin ve yaşam tarzı (*habitus* ya da *sınıfsal terbiye* de diyebiliriz) gibi, iki bileşenden oluşan kültürel sermayeye yüksek düzeyde sahip olan kişi, çevresinde muhtemel kendini bekleyen değişimleri önceden sezebilir ve kendisi için en makbul sosyal hayatı daha kati, kusursuz biçimde talep edebilir. Bu nedenle, Türkiye’de, edinilen kültürel sermayenin hacmi, bireyi farklı bir toplumsal pozisyona çıkararak, diğerlerinden farklılaştırarak bir ayrıma yol açar. Bireylerin hayatlarında önemli gördükleri alanlara bakılarak, kültürel sermayenin hangi biçimde ve hangi yüzleriyle o alanlarda ayrımı yarattığı görülebilir.

Yukarıdaki analizlerin de gösterdiği gibi, Türkiye’de toplumsal alanda sunulan kıt kaynaklar ve kıymetlerin eşitsiz biçimde dağılımı, alanda eyleyen yönetici sınıfların, kendi çıkarları doğrultusunda, (kültürel ve ekonomik) sermayeye sahip olma süreçlerini ve doğrusu eşitsiz dağılım mekanizmalarını meşrulaştırmasıyla nesiller boyunca muhafaza edilmektedir. Böylece, toplumsal yaşamda, bireylere sunulan kıymetler ve kaynakların eşitsiz dağılımı, sosyal hiyerarşiyi besler ve bireyler, belirli

⁹ Etkiler ki-kare testiyle ölçülmüştür ve toplu taşıma hizmetleri dışında kalan tüm alanların kültürel sermaye düzeyi ile gösterdiği rabita, metin içindeki yorumlara elverecek biçimde, istatistiki olarak anlam kazanmaktadır.

bir alan içinde, iktidar, imtiyaz veya nüfuz elde etmek üzere, o alanda sunulan kaynaklara ulaşmak için mücadele ederler. Verilen mücadele, sınıfsal konumu belirleyecek ve meşrulaştıracak biçimde cereyan eder. Bu eşitsizliğin muhafazası ve aynı zamanda sayıca çoğunlukta olan kimi mesleki sınıfların, diğerlerine nazaran toplumsal hayatta eşitsiz kültürel sermaye dağılımı bakımından çok daha altta yer almaları, kazananı olmayan bir toplumsal hayatın varlığına işaret etmektedir.

Türkiye modernleşme tarihi içinde üretilen sosyo-kültürel politikalar, sadece bu politikalara destek veren toplumsal kesimleri de yeniden üretmekle kalmamış, aynı zamanda toplumsal alanda kültürel eşitsizliğe de zemin oluşturmuştur. Ekonomik eşitsizlik kadar önemsenmeyen kültürel eşitsizlik, Türkiye’de, yeni nesiller içinde de, sosyal hizmetlerden ulaştırmaya, sağlıktan ekonomiye, eğitimden iskan politikalarına değin bir çok alanda etkisini göstermektedir. Eşitsiz dağılımı sınıfsal pozisyonu ve tahakkümünü meşrulaştırırken, kültürel sermayenin adil dağılımı, daha demokratik bir toplum ve eşitlik talebinin taşıyıcısı olabilir. Bu anlamda müdahil bir değişken olarak kültürel sermaye, toplumsal eşitliği sağlayabilecek olması bakımından önemlidir. Onun müdahil olması, *okuyup kendini kurtaracak* bireyler yaratmasıyla değil, ancak toplumsal yeniden üretimi daha adil biçimde gerçekleştirecek düzeyde örgütlenmesiyle sağlanabilecektir.

Ek: Katılımcıların karakteristikleri

Değişkenler		Yüzde	Ort.	Std. Sapma	Değişim Aralığı
Toplumsal cinsiyet					
	Kadın	49,3			
	Erkek	50,7			
Yaş			37,63	15,11	18-88
	18-49	76,2	-	-	-
	50-64	16,6	-	-	-
	65+	7,2	-	-	-
Mesleki Sınıflar					1-6
	Vasıfsız çalışan	12,4	-	-	-
	Çiftçi	6,2	-	-	-
	Vasıflı çalışan	25,5	-	-	-
	Kendi hesabına	14,3	-	-	-
	İlmi meslek sahipleri	28,5	-	-	-
	Profesyoneller ve yöneticiler	13,2	-	-	-
Eğitim düzeyi					1-4
	Okuryazar değil	7,9	-	-	-
	İlköğretim	51,4	-	-	-
	Lise	28,2	-	-	-
	Üniversite	12,5	-	-	-
Yabancı dil bilme düzeyi			0,37	0,76	0-3
	Hiç	77,5	-	-	-
	Az	9,4	-	-	-
	İyi	11,0	-	-	-
	Çok iyi	2,1	-	-	-
Yaşam imkanları			2,98	2,11	0-6
	Sıcak bir evde yaşama imkanı*	56,1	-	-	-
	Yılda en az bir defa tatil yapma imkanı*	34,3	-	-	-
	Eskiyen mobilyaları ya da ev eşyalarını değiştirme imkanı*	30,7	-	-	-
	Her iki güne bir istenildiği takdirde et ya da balık yiyebilme imkanı*	47,8	-	-	-
	Eskiyen kıyafetleri yenisiyle değiştirme imkanı*	58,1	-	-	-
	Ayda en az bir defa aile ya da arkadaşları yemeğe çıkarabilme imkanı*	72,0	-	-	-
Eğitime/kursa katılım					0-1
	Hayır	87,0	-	-	-
	Evet	13,0	-	-	-
Yaşanılan yer					0-1
	Kır	24,9	-	-	-
	Kent	75,1	-	-	-
Politik faaliyetlere katılım			0,13	0,43	0-2
	Sendika, siyasi parti ya da siyasi grupların mitinglerine katılım*	6,5	-	-	-
	Politikacı ya da kamu görevlileriyle görüşme*	7,2	-	-	-
Gönüllü işlere katılım			0,06	0,31	0-2
	Hayır işlerine katılım*	3,7	-	-	-
	Gönüllü işlere katılım*	2,7	-	-	-
Sosyal bağ kurma düzeyi			3,66	1,62	0-9
	Aile dışı sosyal ilişki için harcanan zaman	-	1,63	0,66	0-3
	Hobi veya ilgi alanları için harcanan zaman	-	1,29	0,84	0-3
	Gönüllü işler ya da politik faaliyetler için harcanan zaman	-	0,74	0,82	0-3
Hanehalkının aylık net geliri (Euro cinsinden)			405,56	491,12	75-5625
Toplum taşıma hizmetlerinin kalitesi**			4,95	2,58	1-10
Emeklilik sisteminin kalitesi**			4,37	2,71	1-10
Sosyal hizmetlerin kalitesi**			4,25	2,43	1-10
Eğitim sisteminin kalitesi**			4,45	2,46	1-10
Sağlık sisteminin kalitesi**			3,88	2,48	1-10

* “Evet” yanıtını verenlerin oranı.

**Bu sorularda katılımcılardan 1 ile 10 puan arasında bir değerlendirme yapmaları istenmiştir. 1 kategorisi “hiç memnun değil” ve 10 kategorisi “tamamen memnun” anlamına gelmektedir.

Kaynakça

- Bennet, T., M. Emmison, ve J. Frow, (1999). *Accounting for Tastes: Australian Everyday Cultures*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bourdieu, P., (2005). *The Social Structures of the Economy*. Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, P., (1993). *The Field of Cultural Production*. Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, P., (1986). "The Forms of Capital." in *Handbook of Theory and Research for the Sociology Education*, edited by John G. Richardson. New York: Greenwood Press. pp.241-58
- Bourdieu, P., (1984). *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*. Cambridge: Harvard University Press.
- Bourdieu, P. ve L. Wacquant, (1992). *An Invitation to Reflexive Sociology*. Chicago: University of Chicago Press.
- Bourdieu, P., (1974). "The School as a Conservative Force: Scholastic Achievement and Cultural Inequalities" in *Contemporary Research in the Sociology of Education*, edited by J. Eggleston. London: Methuen.
- Bourdieu, P. ve J.C. Passeron, (1964). *Les Héritiers: Les Etudiants et la culture*. Paris: Minuit.
- Böröcz, J. ve C. Southworth, (1996). "Decomposing the Intellectuals' Class Power: Conversation of Cultural Capital to Income, Hungary, 1986." *Social Forces*, 74 (3): 797-821.
- Eitle, T.M. ve D.J. Eitle, (2002). "Race, Cultural Capital, and the Educational Effects of Participation in Sports." *Sociology of Education*, Vol. 75 (April): 123-146.
- Kant, I., (1781). *Kritik der reinen Vernunft*.
- Kaya, A., (2007). "Pierre Bourdieu'nun Pratik Kuramının Kilidi: Alan Kavramı" in *Ocak ve Zanaat, Pierre Bourdieu Derlemesi*, (ed.) Çeğin, G., Göker, E., Arlı, A. ve Tatlıcan, Ü. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Katsillis, J. ve R. Rubinson, (1990). "Cultural Capital, Student Achievement, and Educational Reproduction: The Case of Greece." *American Sociological Review*, Vol. 55 (April): 270-279.
- Lamont, M. ve A. Lareau, (1988). "Cultural Capital: Allusions, Gaps and Glissandos in Recent Theoretical Developments. *Sociological Theory*. Vol. 6 (Fall): 153-168.
- Rose, R. and Özcan, Y. Z., (2007). *First European Quality of Life Survey: Quality of Life in Turkey*. Dublin: European Foundation.
- Smits, J. and Hoşgör, A. G., (2006). "Effects of family background characteristics on educational participation in Turkey." *International Journal of Educational Development*. Vol. 26: 545-560.
- Treiman, D.J., (2004). "Occupations, Stratification, and Mobility." in *The Blackwell Companion to Sociology*, edited by Judith R. Blau. Cornwall: Blackwell Publishing Ltd. pp.297-313
- Turner, B.S. ve J. Edmunds., (2002). "The Distaste of Taste." *Journal of Consumer Culture*. Vol. 2(2) 219-240.

The Adventure of Elderly in Turkey: Distribution of Cultural Capital among Elderly in Turkey

I. Introduction

This paper attempts to focus exclusively on the inter-generational distribution of cultural capital in Turkey. As such, the paper seeks to find answers to two significant questions: (1) Which unique components make up cultural capital repertoires that individuals have in Turkey? (2) In which fields of daily life does cultural capital introduce lines of demarcation?

II. Cultural Capital as a Sign of Social Position

The concept of cultural capital will be used in this paper as it is suggested by Bourdieu. My effort will focus on how cultural capital is distributed. This capital is acquired through a system of dispositions which may have emerged in a specific field via the system of education in the country and internalization of specific economic and social circumstances. To pave the way for this analysis and to respond to the first question of the paper, it is worthwhile to dwell on possible components of cultural capital and how they can be measured.

III. Methodology

Data

In this article the data gathered from the European Quality of Life Survey (EQLS) in 2004 is utilized. This survey was conducted in 28 countries and 27 of them have already been a member of European Union and Turkey which is a candidate country of EU. A standard questionnaire is used and the data is gathered by the interviews with the number of households that represents the population. In Turkey, EQLS conducted during between 14-28 June 2003 at 165 different sampling points and a total of 996 persons that were selected from a stratified random sample of the whole population (Rose and Özcan, 2007:2-3).

IV. Findings

Is it possible to empirically measure the repertoire of cultural capital in Turkey? The result of factor analysis that is employed to answer this question is presented in detail in Table 1. The factor loadings, changing from 0 to 1 in the table are such to show the weight of the variables in the factor they are in. If looked from the point of factor loadings, the educational status, the level of knowledge of a foreign language, the living conditions, the situation if participated to any education or course during the last one year and the residential area, where the individual lives, constitute one component of the cultural capital; the form and the level of the social participation constitute the other component.

Two factors obtained as a result of factor analysis consist of factor scores of potential and realized cultural capital. Factor scores corresponding to two variables were first divided into equal parts from 0 to 10 and then by taking the average of two variables the variable cultural capital was obtained with scores from 0 to 10. Here “0” denotes the lowest and “10” denotes the highest level of cultural capital. Finally, scores were divided into four equal parts and recoded in categories *very low, low, moderate and high*.

The individuals who attended to the research are divided into three generations according to their ages. Respondents who are between the youngest age and 49 take place in the first generation; the attendants in the second generation are in 50 and 64 age group and the attendants in the last generation consists of individuals at age 65 and more. The cultural capital distribution of the three different generations that came into being as a result of classification is given in Table 2. According to this, generations' profile and cultural capital level lay out a connected movement; cultural capital level decreases as the age increases ($\Gamma = -0,321, p < 0,001$).

As a result, a person with a high level of cultural capital that is formed by mainly two components like educational background and life style (*habitus*) may sense the possible upcoming changes around himself and demand a more perfect and definite social life. Therefore, the volume of the cultural capital acquired raises the individual to a different societal position and works in a way that it separated the person from others. It has been dwelled on in what ways and with which faces the cultural capital creates a difference in social life by considering the areas that people regard as important in their lives and that in fact such an organizing creating separation leads to cultural inequality as well as failure in organizing social life. As above analysis show, the unequal distribution of the scarce resources and assets presented in the social life is kept for generations since the dominant class acting in the area legalizes the capital (cultural or economic) acquisition processes and actually the unequal distribution mechanisms as well according to their own interests. Hence, the unequal distribution of the assets and resources presented to the individual in social life feeds the social hierarchy and individuals struggle for reaching the resources served in the field in order to attain competence, privilege or authority in a certain field. This struggle turns out to be the one that determines the class position of the individual and legalize it. Preserving this inequality and meanwhile that some occupational classes that outnumber the others remains at a lower status in terms of unequal distribution of cultural capital in social life indicate the existence of a social life without a winner.

Meanwhile, although having accumulated more cultural capital relative to earlier generations by eroding the pattern of unequal distribution, within younger generations too the unequal distribution of cultural capital remains in terms of occupational class

position. Cultural inequality, which is not attached as much importance as economic inequality, has its impact on younger generations in many fields from social services to transportation, from health to economy and from education to settlement policies. While unequal distribution legitimizes given class positions and associated oppression, more equivalent distribution of cultural capital may serve as the spearhead of desire for a more democratic society and equal opportunities. As an intervening variable in this context, cultural capital is important in that it may help achieve social equality. This intervening role can be translated into life not by creating individuals *who can save themselves by getting educated* but through a level of organization that brings along fairer modes of social reproduction.